Posudek diplomové práce Bc. Marie Basovníkové
Stereotyp slyšícího člověka v českém znakovém jazyce

(Posudek vedoucí práce)

Téma posuzované diplomové práce vychází ze studia jazykového obrazu světa českých Neslyšících; jde o výzkum jednoho ze dvou stereotypů tvořících zřejmě nejzávažnější sociální opozici českého znakového jazyka. Obraz, resp. (hetero)stereotyp slyšícího člověka (který v perspektivě Neslyšícího reprezentuje „cizost"), má být popsán a interpretován metodami současné lublinské etnolingvistiky – a v konečném důsledku podroben zobecnění, jež představuje strukturovaná kognitivní definice. Diplomantka, mluvčí českého znakového jazyka a aktivní členka české komunity Neslyšících, při tom využívá jednak svých zkušeností a znalosti prostředí, v němž se stereotyp slyšícího člověka konstituuje a v němž funguje, jednak teorií, jimiž ji vybavilo studium – a to, zdůrazněme, nejen studium kognitivní lingvistiky a etnolingvistiky, ale i obecné lingvistiky a bohemistiky a také předmětů orientovaných na strukturu a fungování znakového jazyka, sociokulturní aspekty života neslyšících a jejich sebeuvědomování apod. Jde tedy o práci vyžadující komplexní přístup, shromáždění bohatého materiálu i množství vlastní invence. V našem prostředí – a zejm. s orientací na znakové jazyky – navíc nemáme takřka žádnou literaturu, o niž by se při zpracovávání tohoto tématu dalo podstatněji opřít.

Kolegyně Basovníková si tedy zvolila úkol v mnoha ohledech dosti náročný a není divu, že se jí ne vždy podařilo jeho nárokům plně dostát. K výsledku můžeme mít nejednu výhradu (a to snad bohužel i proto, že ho poznamenal spěch při dokončování), ale zároveň je třeba mnohé ocenit: a nejen to, že diplomantka měla odvahu se na neprozkoumaný terén pustit.

Práce má logickou stavbu a jako celek působí koherentně (srov. návaznost jednotlivých kapitol a subkapitol). Kromě ústřední části („Vlastní výzkum", kap. 5 – 9) a částí závěrečných (včetně příloh a seznamu literatury – kap. 10 a 11) obsahuje „Teoretickou část" (kap. 1 – 4). Upozornit je třeba na drobné nedopatření – 2. kapitola zde chybí (a to v obsahu a následně i v textu práce), resp. 1. kapitole jsou podřazeny subkapitoly 2.1 a 2.2.). Co se týče obsahu teoretických pasáží (i těch uvedených dále), s výzkumnou částí nejsou vždy patřičně propojeny, ne vše je v daném kontextu relevantní, ale zejména – některé důležité pojmy naopak nejsou dostatečně vyloženy a uvedeny do kontextu vlastního zkoumání. Mám na mysli hlavně profily: o nich v teoretické části ani jinde v textu není pojednáno vůbec, přestože se s nimi dosti podstatně pracuje. Ráda bych tedy, kdyby diplomantka u obhajoby vyložila (ne snad ani definicí, ale konkrétně na příkladech), jak profil ona sama chápe; z práce to totiž není patrné. Podobné je to i u pojmu kognitivní definice. Na s. 82 je sice pod stejnojmenným názvem poslední subkapitoly uveden několikařádkový citát J. Bartmińského, ale ten autorčino pojetí kognitivní definice a postup při jejím sestavování (příp. úlohu, kterou v ní hrají profily či konotace) konkrétněji nepřibližuje.

Za rozumné pokládám, že autorka své výklady o stereotypu slyšícího člověka odvíjí od jedné z nejobecnějších pojmových opozic, tj. od opozice „svůj / vlastní" X „cizí" a tu

konkretizuje s ohledem na její prostorové vyjádření („blízkost“ X „dálka“). Pro znakové jazyky je totiž právě ono relevantní.

V souladu se zmíněnou etnolingvistickou metodologií – a v nutné modifikaci zohledňující vizuálně-motorickou povahu znakového jazyka – těží diplomantka z dat jazykových, resp. lexikálních (tj. ze shromážděných znaků označujících slyšícího člověka) a textových (bere při tom v úvahu nahrávky z běžného diskurzu i velmi zajímavé texty umělecké); k nim, tedy k nahrávkám v českém znakovém jazyce, navíc doplňuje – myslím, že pro daný účel velmi vhodně – texty neslyšících mluvčích produkované v češtině; i z nich lze totiž mnohé vyvodit. Shromážděný materiál je bohatý, různorodý a zajímavý. Datům empirickým (která se v pojetí lublinské školy využívají jako třetí okruh studia stereotypu) se diplomatka nevěnuje. Byla, nebo nebyla by podle jejího názoru užitečná? (V Závěru na s. 85 totiž diplomantka naráží na to, že se pokusila „o výzkum empirického modelu se třemi respondenty“, získala dokonce rozsáhlý materiál, ale pak na něj rezignovala.)

Ne zcela metodologicky čistá je pasáž na s. 52 o projektovaném heterosterotypu („slyšící si myslí…“), neboť se zde bere do hry text napsaný slyšícím autorem.

Co se týče soudu, jejž diplomantka z tohoto textu vyvozuje, nejsem přesvědčena o jeho adekvátnosti. Z konstatování o „usměvavé, pohodové“ dívce „i když je neslyšící, chová se jako slyšící,“ nemusí plynout, že „slyšící si myslí, že jsou na vyšší úrovni než neslyšící“. Může jím být vyjádřeno i překvapení, že v chování neslyšící dívky není ve srovnání se slyšícími oproti očekávání žádná odlišnost. I jinde se stává, že interpretace textových materiálů není podle mého mínění pokaždé přesná a jasná, resp. je diskutabilní – např. u videa Kadeřnictví (s. 61 – 62) se mi nepodařilo identifikovat stereotypovou vlastnost spojenou se slyšícím člověkem; u videa v příloze č. 17 (s. 49 – 50) může být myslím šikana neslyšících dětí ze strany vychovatelů spojována spíš se stereotypem vychovatele než se stereotypem slyšícího člověka.

Nerozumím titulu jedné ze subkapitol, nazvané *Automaticky „typ“ slyšící (diagnostická platnost)* na s. 46; především si nejsem jista, co míní diplomantka v dané souvislosti diagnostickou platností.

Další otázky diplomantce:

- Jaký je ve Vašem pojetí vztah mezi předsudkem a stereotypem? – Předsudek je sice prostřednictvím definic Průchových a Hartlové-Hartla v pozn. 8 na s. 14 uspokojivě charakterizován, ráda bych však slyšela, jak je tomu v konkrétnosti s předsudky o slyšících ze strany Neslyšících. V práci je totiž řeč jen o předsudcích, které mají slyšící o Neslyšících. Ale co naopak? Není možné některé z Vámi vymezených stereotypových charakteristik slyšícího označit za předsudky?

- Souvisí stereotyp slyšícího člověka v ČZJ se stereotypem (slyšícího) lékaře, (slyšícího) učitele apod.? Lze říci, že jsou nějak propojeny?

Co se týče jazykové, formulační a stylové úrovně, představují některé části práce dosti citelný problém. Vzhledem k tomu, že diplomantka není rodilou mluvčí češtiny, využila pomoci spolužáků-asistentů; některé pasáže však zjevně úpravou neprošly (zejm. s. 53, s. 82,

celá příloha na s. 89 – 93) a mají podobu defektního, místy i nesrozumitelného textu. Jde pouze o několik stran, ale práce tak přece jen ztrácí na hodnotě; snad se této situaci dalo předejít.

Lépe mohly být vyřešeny odkazy na *Nový encyklopedický slovník češtiny*; pouhá zkratka NESČ – bez alespoň některých identifikačních údajů, např. názvu hesla, autora, strany – rozhodně nestačí. I v dalších případech by bylo namístě uvést v odkazu či citaci i číslo strany.

Vnější úpravě textu snad mohla být věnována poněkud větší pozornost, zejména s ohledem na jeho přehlednost; nevadí snad, že je text vytištěn po obou stranách, avšak alespoň každá kapitola by mohla začínat na straně samostatné.

I přes uvedené drobnější i větší nedostatky, domnívám se, diplomantka svůj úkol splnila; shromáždila cenný, zajímavý materiál, většinou ho adekvátně interpretovala, vytvořila strukturovanou kognitivní definici (podle svého pojetí), a podala tak základ k dalšímu studiu stereotypu slyšícího člověka v českém znakovém jazyce, resp. ke studiu opozice „slyšící – neslyšící“, tvořící zjevně osu obrazu světa českých Neslyšících. Cenné je i to, že výzkum vedla z pozice lingvisticky i kulturně vzdělané rodilé mluvčí. Diplomovou práci Bc. Marie Basovníkové tedy doporučuji k obhajobě.

Navrhovaná klasifikace (podle průběhu obhajoby): dobře

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

FF UK

V Praze 29. srpna 2017